

*І. С. Попович,
м. Херсон*

КОНЦЕПТ ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ ЄДНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ ЯК КОЛЕКТИВУ

Студентська група – це мала група, яка є відносно невеликою спільнотою безпосередньо контактуючих осіб (студентів), об'єднаних загальними цілями або завданнями. Студентська група ззовні задана соціально-значущою метою діяльності. Вона є юридично зафіксованою академічною одиницею із нормативно визначеною структурою – керівництвом, лідерством, підлеглистю, правами та обов'язками її членів.

Члени студентської групи мають безпосередні контакти один з одним, усвідомлюють себе одиницями цієї спільності, мають розподілені функції і ролі, підтримують певні стосунки між собою, що породжує виникнення групових процесів, норм та інших регулятивних механізмів. Важливою характеристикою студентської групи виступає спільність системи ціннісних орієнтацій, цілей, норм, установок, притаманних усій групі як єдиному цілому [3; 4; 6].

Аналіз структури особистості за даними досліджень О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Ф. Лерша, Г. Костюка, К. Платонова, В. Моргуна показує, що найбільш динамічною її частиною є соціально-детерміновані властивості особистості: спрямованість, мотиви, установки, норми, ціннісні орієнтації [5, с. 116–122]. Водночас ціннісні орієнтації, норми, установки і мотиви посідають у структурі особистості провідне місце, відіграють роль регуляторів поведінки. Помітити, виокремити, з'ясувати механізми формування установок, ціннісних орієнтацій і норм – значить одержати можливість свідомо планувати і здійснювати виховання такого типу особистості, який найбільше відповідає умовам соціального середовища і всього суспільства взагалі.

Саме тому, щоб схарактеризувати групу за якими-небудь суттєвими параметрами, необхідно виявити місце сукупності ціннісних орієнтацій і установок членів групи. Це дає змогу уявити важливу групову характеристику, бо суспільна спрямованість груп визначає індивідуальну поведінку її членів,

впливає на згуртованість та працьовитість колективів. Всі ці чинники свідчать про те, що в групах, які достатньо довго і активно функціонують на основі загальних для них цінностей, інтенсифікується процес групової згуртованості, як ціннісно-орієнтаційної єдності групи, яка перебуває на стадії трансформації в колектив.

Одним із суттєвих показників характеристики групи є ціннісно-орієнтаційна єдність (ЦОЄ), яка вказує, на думку В. Шпалінського, «показник групової згуртованості, який виступає в якості інтегральної характеристики системи внутрішньогрупових зв'язків та показує рівень або ступінь збігу думок, установок і позицій групи по відношенню до об'єктів – мети діяльності, осіб, ідей, подій, найбільш значущих для групи в цілому» [2, с. 133–134].

З метою визначення ЦОЄ студентських груп організовано соціальне психолого-педагогічне дослідження. Воно проводилося в Херсонському факультеті Запорізького юридичного інституту на студентському відділенні. В експериментальну вибірку ввійшли шість студентських груп загальною кількістю 150 студентів, що забезпечило репрезентативність дослідження, тому що міра участі одного респондента не перевищує 1 %.

Для дослідження феномену ціннісно-орієнтаційної єдності студентської групи як колективу використано методика «Психодіагностика колективу» [5, с. 95–105].

Інформація, яку надає ця методика, належить до категорії «Q»-даних, тобто тестовий опитувальник інформативного характеру [1].

Але, як показала процедура дослідження, насправді це тест «моральних знань», що стосується уявлень про колективізм; це тест індивідуального плану, який проводиться у груповій формі в лабораторних умовах. Респонденти із 35 назв цінностей, поділених на сім груп, по п'ять цінностей у кожній групі, вибирають тільки п'ять цінностей. За таких умов враховується тип провідної діяльності – навчально-професійна, сама система цінностей має таку градацію:

І. Ставлення до навчання: дисциплінованість, працьовитість, цілеспрямованість, старанність, уважність.

II. Стиль поведінки та діяльності: усвідомлення громадянського обов'язку, ідейна переконаність, моральна вихованість, громадянська активність, принциповість.

III. Знання: ерудованість, начитаність, допитливість, духовне багатство, обізнаність.

IV. Якості розуму: кмітливість, критичність, розсудливість, ініціативність, оригінальність.

V. Учбово-організаційні вміння: уміння контролювати свою роботу, уміння планувати свою роботу, уміння працювати з книжкою, уміння пояснити задачу, відповідальність.

VI. Ставлення до товаришів: чуйність, колективізм, чесність, товариськість, справедливість.

VII. Ставлення до себе: самокритичність, вимогливість до себе, самостійність, скромність, упевненість у собі.

Респондент із 35 якостей вибирає ті п'ять, які, на його думку, є найбільш важливими для успішного виконання спільної навчальної діяльності. Міра збігу визначає ціннісно-орієнтаційну єдність групи. Результати вибору п'яти найважливіших якостей зведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати вибору п'яти найважливіших якостей

№ з/п	Якості	Кількість виборів в експериментальних групах					
		гр. №1	гр. №2	гр. №3	гр. №4	гр. №5	гр. №6
1	Дисциплінованість	8	11	11	17	9	13
2	Ерудованість	3	3	4	2	11	9
3	Усвідомлення громадянського обов'язку	4	3	2	0	2	3
4	Кмітливість	1	9	2	0	2	0
5	Начитаність	13	12	6	1	4	9
6	Працьовитість	6	7	8	12	5	10
7	Ідейна переконаність	1	9	0	2	3	3
8	Уміння контролювати свою роботу	6	6	4	6	2	7
9	Моральна вихованість	2	3	6	8	5	5
10	Самокритичність	0	0	7	4	9	5
11	Чуйність	0	3	2	0	2	1

12	Громадянська активність	0	4	4	8	6	5
13	Уміння планувати свою роботу	11	8	4	13	5	9
14	Допитливість	4	4	0	0	3	1
15	Уміння працювати з книжкою	7	6	2	0	1	4
16	Цілеспрямованість	4	4	7	8	8	8
17	Колективізм	2	3	4	12	7	5
18	Старанність	0	0	1	0	0	0
19	Вимогливість до себе	2	6	3	9	9	5
20	Критичність	0	5	3	1	0	0
21	Духовне багатство	6	3	0	1	4	4
22	Уміння пояснити завдання	12	5	2	5	7	5
23	Чесність	1	2	2	4	1	1
24	Ініціативність	4	4	1	2	1	5
25	Уважність	0	1	3	10	4	2
26	Відповідальність	0	1	2	1	1	0
27	Принциповість	1	0	0	1	3	2
28	Самоповага	3	0	0	0	4	1
29	Товариськість	3	0	2	2	3	2
30	Розсудливість	0	0	1	0	2	0
31	Скромність	0	0	0	2	0	0
32	Обізнаність	0	0	1	0	0	0
33	Справедливість	0	0	1	2	0	0
34	Оригінальність	6	3	2	1	2	3
35	Упевненість у собі	10	4	3	6	9	12

Аналіз результатів найбільш значущих якостей вибірки показав необхідність ранжування цих даних. Проранжувавши одержані кількісні дані, п'ять перших результатів кожної групи зазначено, а у таблиці 1 клітини вказаних якостей затоновано.

Найбільш значущі якості експериментальної вибірки зведено у табл. 2.

Таблиця 2

Найбільш значущі якості експериментальної вибірки

№ з/п	Якість	Кількість груп, які вибрали дану якість у першій п'ятірці
1	Дисциплінованість	6 (всі групи)
2	Начитаність	4
3	Упевненість у собі	3
4	Працьовитість	3
5	Уміння планувати свою роботу	3
6	Ерудованість	2
7	Самокритичність	2
8	Вимогливість до себе	1
9	Уміння пояснити задачу	1
10	Колективізм	1
11	Принциповість	1

12	Цілеспрямованість	1
13	Кмітливість	1
14	Ідейна переконаність	1

Дані дослідження показують, що в усіх групах домінує дисциплінованість, яка характеризує ставлення до навчання. Крім того, 4 групи обрали начитаність і три групи віддали перевагу впевненості у собі, працьовитості, умінню планувати свою роботу.

Згідно з процедурою дослідження, було визначено провідні групи якостей нашої вибірки, відомості про які зведено до табл. 3.

Таблиця 3

Провідні групи якостей

№ з/п	Група якостей	Номер якості	Кількість виборів в експериментальних групах					
			гр. №1	гр. №2	гр. №3	гр. №4	гр. №5	гр. №6
1	Ставлення до навчання	1, 6, 16, 18, 25	18	23	30	47	26	33
2	Стиль поведінки та діяльності	3, 7, 9, 12, 27	8	19	12	19	19	18
3	Знання	2, 5, 14, 21, 32	26	22	11	4	22	23
4	Розумові якості	4, 20, 30, 24, 34	11	21	9	4	7	8
5	Навчально-організаційні вміння	8, 13, 15, 22, 26	38	26	14	25	16	25
6	Ставлення до товаришів	11, 17, 23, 29, 33	6	8	11	20	13	9
7	Ставлення до себе	10, 19, 28, 31, 35	15	10	13	21	31	23

Обробка результатів найбільш за значимими групами якостей вибірки після ранжування показала наступні кількісні дані: два перші результати кожної групи зафіксовано і в табл. 3 клітини вказаних груп якостей затоновано.

У табл. 4 узагальнено найбільш значущі групи якостей експериментальної вибірки.

Таблиця 4

Найбільш значущі групи якостей експериментальної вибірки

№ з/п	Група якостей	Кількість виборів
-------	---------------	-------------------

1	Учбово-організаційні вміння	5
2	Ставлення до навчання	5
3	Знання	1
4	Ставлення до себе	1

Чільне місце в експериментальній вибірці посідають такі групи якостей: учбово-організаційні вміння і ставлення до навчання. Одна група віддала перевагу «ставленню до себе», що зумовлено ретрансляцією навчально-виховного процесу. Це свідчить про усвідомлення студентами вказаної групи себе як цінності.

Ступінь ціннісно-орієнтаційної єдності кожної групи визначався за формулою:

$$C = (K - M) / N, \text{ де}$$

K – середня кількість виборів за п'ятьма якостями;

M – середня кількість виборів за останніми особистісними якостями /35–5/;

N – кількість респондентів-курсантів, що брали участь у дослідженні.

Одержано наступні результати ступеня ціннісно-орієнтаційної єдності кожної групи вибірки:

$$C_1=0,38; C_2=0,31; C_3=0,29; C_4=0,37; C_5=0,26; C_6=0,29.$$

Результати знаходяться в межах 0,26–0,38, що свідчить про наблизений до середнього та середній рівні розвитку студентської групи як колективу, згідно з ключем:

$C > 0,5$ – високий показник, групу можна вважати колективом з високим рівнем розвитку;

$0,3 < C < 0,5$ – середній рівень розвитку групи;

$C < 0,3$ – низький рівень розвитку групи як колективу.

Узагальнення результатів теоретичної та дослідницько-експериментальної роботи дає підстави для таких висновків:

1) в експериментальній вибірці, в яку ввійшли студентські групи Херсонського факультету Запорізького юридичного інституту, переважають такі групи

цінностей: учбово-організаційні вміння та ставлення до навчання, що вказує на адекватність організації навчально-виховної роботи;

- 2) результати соціального психолого-педагогічного дослідження дозволяють вчасно використовувати профілактичні заходи виховного характеру для підвищення рівня інтегративної діяльності групи;
- 3) аналіз показників згуртованості як ціннісно-орієнтаційної єдності групи дав змогу одержати більш глибокі знання про характер міжособистісних взаємин в групі;
- 4) проведений аналіз і синтез ціннісно-орієнтаційної єдності студентської групи як колективу показав, що студентські групи, які ввійшли у вибірку, мають рівень ціннісно-орієнтаційної єдності в межах 0,26–0,38, що вказує на близький до середнього та середній рівні ціннісно-орієнтаційної єдності. Це показники груп, які розвиваються та інтегруються і мають всі підстави трансформуватися в колектив з високим рівнем розвитку. У вибірку ввійшли три студентські групи другого курсу, а на цьому курсі студентська група як колектив більш схильна до динамічних, ніж змістовних перетворень, тому не завжди може виступати колективом високого рівня інтеграції. Параметри феномену ціннісно-орієнтаційної єдності є адекватними для студентського колективу, що розвивається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільбух Ю. З., Киричук О. В. Шкільний клас: як пізнавати й виховувати його душу. – К. : НПЦ Перспектива, 1996. – 208 с.
2. Петровский А. В. и Шпалинский В. В. Социальная психология коллектива. – М. : Просвещение, 1978. – 176 с.
3. Попович І. С. Проблема лідерства в студентській групі // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Випуск 22. – Херсон : Айлант, 2001. – С. 148–153.

4. Попович І. С. Феномен лідерства як особистісно та суспільно-ціннісна проблема студентської групи. М. дис. ПФ. Кафедра педагогіки і психології. – Херсон, 2001. – 160 с.
5. Психологія / За ред. Ю. Л. Трофімова. – К. : Либідь, 1999. – 588 с.
6. Свенцицкая А. Л. Социальная психология в трудах отечественных психологов. – СПб : Питер, 2000. – 512 с.